

Undskylderi

Thomas Oldrup

Fortid og Nutid, september 2007, s. 213-218

Thomas Oldrup kommenterer og påpeger nogle problematiske faktorer ved historiske undskyldninger og beklagelser. I det seneste år har der været adskillige eksempler på denne omsiggribende "undskyldningskultur".

Thomas Oldrup, f. 1976, er forfatter og bachelor i historie og retorik fra Københavns Universitet.

200-året for englændernes bombardement af København blev markeret for nyligt. Festivalen blev åbnet ved en ceremoni på Orlogsmuseet, hvor englænderne tilbageleverede et stykke krigsbytte – en skibsklokke. Det skete under overværelse af den danske forsvarschef, Hans Kongelige Højhed Prins Joachim, Storbritanniens ambassadør, blitzende fotografer og fine gæster, der fik punch og biscuits fra morgenstunden.

Ved den lejlighed skrev den britiske ambassadør, David Frost – der i øvrigt er historiker – et brev til Københavns overborgmester Ritt Bjerregaard. Heri beklagede han det historiske bombe-

ment, og skrev bl.a., at *"beslutningerne var endda kontroversielle, da de fandt sted, og set med nutidens øjne er bombardementet og tabet af uskyldige liv svært at forsvare."*¹

Bemærk, at ambassadøren ikke "undskylder", men "beklager". Der lader til at være en gradbøjning i disse udtryk, idet en undskyldning er grellere end en beklagelse, hvilket jeg vender tilbage til.

Det er kommet på mode at sige undskyld for og beklage fortidens ondsksfulde handlinger, dramatiske brølere og anden tvivlsom umoral. Det sig være tilbagesending af jøder til Nazi-tyskland,

Præsident George W. Bush giver amerikane-
re af japansk afstamning en undskyldning.
Kilde: <http://www.lib.utah.edu/spc>.

vores opførsel på de dansk-vestindiske
øer eller den tidligere statsminister Poul
Nyrup Rasmussens undskyldning til
grønlandere for tvangsforflytning fra
Thule.

Hvis vi vender blikket mod udlandet,
ønsker Armenien lidenskabeligt en und-
skyldning fra Tyrkiet for det armenske
folkemord. Japanerne har været lang-
somme til at undskylde deres soldaters
tvungne prostitution af koreanske kvin-
der under 2. verdenskrig, og luntetravet
har længe været et ømtåleligt diploma-
tisk spørgsmål mellem de to lande. Også
Kina forventer stadig en undskyldning
for Japans opførsel på kinesisk jord.
Nogle politikere mener, at Rusland skyl-
der Baltikum en undskyldning, andre at
USA skylder Vietnam én. Find selv på
andre eksempler.²

Dette essay skal bestemt ikke forstås
derhen, at jeg er IMOD historiske und-
skyldninger, og slet ikke undskyldnin-
ger i det hele taget. Det kræver mands-
mod at sige undskyld, og tanken er af-

gjort sympatisk. Jeg ønsker blot at pro-
blematisere denne perifere genre. Den
dækker over en anselig erkendelsesteo-
retisk problemstilling, som jeg i det føl-
gende vil kradsede lidt i.

Historiske undskyldninger tjener al-
tid et politisk formål. De er problemati-
ske, og de er i stigende grad blevet en po-
litisk faktor. Alene af den grund kan de
ikke blot ignoreres som sære, anakroni-
stiske kuriosa. "De historiske undskyld-
ninger for folkemord, udrensninger, for-
følgelser og andre overgreb er globalt set
blevet en politisk trend, som mange me-
ner siger mere om den tid, vi lever i, og
som hører egentlig mest hjemme i den
kasse, der med et lidt hånligt ord kaldes
for politisk korrekthed," skrev kronik- og
debatredaktør Jakob Holm i Kristeligt
Dagblad for nyligt. Anledningen var en
af de mere kuriøse undskyldninger: To-
lai-stammen fra Papua Ny Guinea gav
i august i år en undskyldning på vegne
af deres kannibalistiske forfædre. Un-
der en ceremoni sagde de officielt und-
skyld til Fiji-øerne, der i 1878 mistede
fire missionærer, som blev kogt og spist
af medlemmer af Tolai-stammen.³

Et andet eksempel kommer fra Eng-
land: Det er også 200 år siden England
standsede handelen med slaver. I den
anledning udtalte daværende premi-
erminister Tony Blair i fjor under stor
alvor: "Tohundredårsdagen giver os en
mulighed, ikke kun for at sige hvor dybt
skamfuld handelen med slaver var -
hvordan vi fordømmer dens eksistens
fuldstændigt og hylder dem, der kæmpe-
de for dens afskaffelse - men også for at
udtrykke vores dybe sorg over, at det no-
gensinde kunne ske."

Hver tredje af brugerne på CNN.com
mente ved den lejlighed, at en undskyld-
ning fra engelsk side var helt på sin
plads.⁴

Der er mindst tre problemer ved de hi-

storske undskyldninger. I de følgende vil jeg redegøre for dem, et for et.

Hvor skal man starte?

Det første problem er: Hvor langt skal man gå tilbage? Hvis man begynder at sige undskyld for historiske beslutninger, som datiden opfattede som helt i orden, men som vi i dag – heldigvis da – klart og tydeligt kan tage afstand fra, hvor skal vi så stoppe?

Der ligger stribevis af nemme point i den type undskyldninger. For selvfølgelig skal man være et dumt svin, hvis man ikke kan se det forkerte i fortidens brutalitet, det sig være slavehandel eller terrorbombardementer eller vikingetogter; eller for den sags skyld folkemord, hekseafbrændinger, stavnsbånd, vilkårlig tortur og henrettelse, eller tvang og grov udnyttelse af kvinder, af sorte, børn, arbejdere, bønder, m.m. gennem historien.

Det er svært at skulle stå til regnskab for, hvad der skete i "virkelig gamle dage". For kommer det mig moralsk ved, hvad ét enevældigt diktatur har gjort af grimme sager mod et andet enevældigt diktatur? Det er svært at føle, man står til regnskab for et samfund, såsom vikingernes, der slet ikke minder om det nuværende. Når samfundet begynder at ligne det, vi har i dag – den demokratiske retsstat – kan man bedre identificere sig med, bøde, angre eller i hvert fald have medfølelse med.

Der er eksempler på, at man kan føle sig personligt knægtet hen over lang tid og flere generationer. Der er historier om tre eller fire generationer af sønderjyder, der føler sig svigtede og lider under de følelsesmæssige konsekvenser efter 1. verdenskrig.

Det er klart, at en befolkningsgruppe har "mere i klemme" ved et overgreb,

der er sket for en eller to generationer siden, end et der skete langt tilbage. Et af de mere kontroversielle danske eksempler har da også været statsminister Anders Fogh Rasmussens undskyldning for at Danmark i forbindelse med besættelsen sendte en gruppe af jøder tilbage til Tyskland, skønt Danmark sandsynligvis vidste, at det var til den visse død. Den sag er der indtil videre udgivet fire tykke brødebetyngede bind om.

Vikingernes forbrydelser var sandsynligvis også betragtelige, men kan og skal vi forholde os til det 1.000 år senere?

Undskyldninger har bedst af at komme så hurtigt som muligt.

Hvem kan undskyldes for hvem?

For det andet handler undskyldningerne om moderne selvforståelse og en løjerlig form for national identitet. De forudsætter en national opfattelse af den slags, som de fleste er gået væk fra for flere generationer siden. En undskyldning abonnerer på en forbundethed alle englændere imellem, og alle danskere imellem. Denne organiske forbindelse mellem nationens dele sås hos klassiske konservative historikere. Forbindelsen forudsætter ikke bare dét; men også henholdsvis alle englændere gennem historien, og alle danskere gennem historien. Hvad end de har lyst til det eller ej, kan premierministeren eller en stakkels ambassadør næppe repræsentere og påtage sig al den britiske skyld og umoral gennem tiderne. Og hvis de kunne, ville de helt sikkert segne under vægten.

Den historiske undskyldning forudsætter en sammenhæng og et slægtskab, der går ud over det genetiske, og også bliver moralsk og åndeligt. Øvelsen bliver hul, hvis ikke den angrende statsmand fremstår som repræsentant, ikke blot for den engelske/danske nutid,

men også for den engelske/danske fortid. Det kan han kun være, hvis hans nation ikke blot består af de levende, der har valgt ham, men også af alle de døde. For at kunne undskylde på sin nations vegne må man tro på et bizart fællesskab, der indbefatter døde folk og knogler.

Personligt føler jeg ikke denne solidaritet mellem levende, døde og ikke-fødte danskere. Ikke desto mindre, hvad end vi vil det eller ej, så ER vi jo en del af en nation og personificerer den i et vist omfang – f.eks. når vi rejser. Vi er også en del af denne nation, hvad end vi har stemt på den til enhver en tid svedende regering eller ej.

De historiske undskyldninger skal nok især ses som et stykke diplomati mellem to aktører. De kommer, når der er brug for en lejlighed til at manifestere et forhold til nogen. Til at vise hvem man godt vil være gode venner med og hvorfor. Eller brug for at abonnere på nogle holdninger, som man føler vil gavne ens tilhørsforhold, moral eller image som nation.

Undskyldninger har så vidt muligt bedst af at komme direkte fra den, der har kvajet sig.

Hvad vil du gøre ved det?

Et tredje problem ved de historiske undskyldninger knytter sig især til dem, der afleveres af en politiker, hvilket det jo ofte er, hvis man skal have en repræsenterende undskyldning. Det tredje problem er nemlig modspørgsmålet: Jamen, hvad vil du gøre ved det?

I politisk retorik er det lig med økonomisk compensation. Og hvilke politikere ønsker at blotte sig for en debat om tilbagebetalinger for lyssky kunstsalg og hemmelige schweiziske bankkonti, der lugter lidt af ufærdige nazi-opgør?

Det sås efter Tony Blairs allerede

nævnte beklagelse for slaveriet. Tony Blair havde næppe slugt sit spyt, før afroamerikanske interesseorganisationer stillede krav om økonomisk compensation. Handelen med og brug af slaver har uden tvivl haft betydning for flere af de vestlige landes økonomi gennem tiderne – herunder også Danmarks.

Jo længere tid udåden ligger tilbage, desto større konsekvenserne. Da det rekonstruerede vikingskib *Havhingsten* i august i år ankom til Dublin holdt kulturminister Brian Mikkelsen en tale, som vakte en del opmærksomhed. Ifølge *The Guardian* og flere andre medier havde han nemlig sagt undskyldt for de danske vikingers voldelige fremfærd i Irland. Det benægtede han dog senere. Hans præcise ordvalg havde været: *"I Danmark er vi rigtig stolte af dette skib, men vi er ikke stolte af de overgreb på den irske befolkning, som fulgte i vikingernes fodspor."*

Kulturministeren så sig efterfølgende nødsaget til at trække det, der blev opfattet som en undskyldning tilbage. Han udtalte derfor bl.a. *"Nja, vikingerne gjorde, som de gjorde. De var jo også handelsfolk, men selvfølgelig også brutale, sådan vandt man krige dengang, og sådan plyndrede man. Men nej, vi har ikke behov for at undskylde, hvad vikingerne gjorde for 1.000 år siden. Danmark og Irland er tætte i dag på grund af den fælles historie, og vi ligner hinanden meget kulturelt og på andre måder, så: Nej, ingen undskyldning!"*⁷⁵

I denne henseende er det vældig interessant, at kulturministeren er nærig eller tilbageholdende med at bruge u-ordet.

Man må åbenbart holde lidt igen med sine undskyldninger. Hvis der kommer for mange af dem, kan deres tyngde devalueres. Måske tynger det også ens ære og stolthed. Måske kan ens person kun bære en vis mængde undskyldninger, li-

gesom en politisk karriere tilsyneladende kun kan bære et vist antal fejltagelser.

Som nævnt er der åbenbart også en abstrakt forskel mellem at undskylde og beklage. En "undskyldning" er ikke til at tage fejl af og kræver, at man påtager sig mere skyld end ved en "beklagelse". Jævnfør den britiske ambassadørs "beklagelse" af Københavns bombardement. Både en undskyldning og en beklagelse er knyttet til fortiden. Et "jeg tager afstand fra" knytter sig til nutiden. Mens et "jeg lover aldrig at gøre det igen" knytter sig til fremtiden. Og reelt er det vel sådan en forpligtende forsikring, man ønsker sig. Det er gratis for en politiker at tage afstand fra, men et løfte om aldrig at gøre noget sådant igen, det forpligter.

Selvfølgelig er eksemplet absurd: At statsminister Anders Fogh Rasmussen skulle love sorte amerikanere ikke at tvinge dem ud i sukkerplantagerne igen. Pointen er, at forpligtelsen til ikke at gentage en fejltagelse må præge ens fremtidige handlinger.

Undskyldninger har bedst af at blive ledsaget af et løfte om, at det ikke kommer til at ske igen.

Ikke historikerens job at undskylde

Såvel i historien som i hverdagen har undskyldninger altså bedst af at komme så hurtigt som muligt, af at komme direkte fra den, der har kvæjet sig og af at blive ledsaget af et løfte om, at det ikke kommer til at ske igen.

Det er vældig moderne at fortolke og bruge historien som arena for nutidige politiske sværdslag. Men det er nemt at være bagklog. Det er irriterende, når

folk diskuterer fortidens gerninger med deres moderne og moralske nutidsbriller på.

Det er ikke historikerens job at undskylde. Den væsentligste opgave som historiker er at forklare. Det er ikke professionelt at fremstille slaveejere som i sig selv ondsindede, i stedet må man forsøge at forstå og redegøre for, hvorfor de tænkte, som de gjorde. Iført de moralske briller er man ikke i stand til at skildre mentaliteten og perioden, og f.eks. forklare hvorfor det gav mening for den enkelte slaveejer at opføre sig, som han gjorde.

Historikere bør efter min mening holde sig fri for en moralsk forholden sig til, hvad der er rigtigt og forkert. Enhver epoke er interessant i sin egen ret. Der er få ting – såvel i livet som i historien – der er så enkle og unuancerede, at man kan give en entydig vurdering af om dette eller hint er Rigtigt eller Forkert.

Historikere er (heldigvis) også moralske mennesker. Man kan øve sig i at tage sine moralske briller af, men man kan selvfølgelig ikke grave sine moralske øjne ud. Det er som minimum en god start, hvis man er bevidst om sine fordomme, så man i længden kan fremlægge en analyse så sobert som muligt.

Historikere bør heller ikke forhindre politikere i at bruge historien på den måde, de ønsker - det er jo immervæk også deres historie - men skal sige fra, når det bliver for uvederhæftigt. Og historikere bør efter min mening også hjælpe til med at overvåge denne nye "undskyldningskultur" og være kritiske overfor de intentioner, der ligger bag.

De historiske undskyldninger er sympatiske, ingen tvivl om det, men de er også abstrakte og problematiske, og det er alt for enøjlet at dømme fortiden med overblikket og moralen af i dag.⁶

Noter

- 1 Jyllandsposten, 30.8.2007. En henvendelse til Ritt Bjerregaards kampagnekontor viser dog, at de endnu (pr. 11. september 2007) ikke har modtaget noget brev.
- 2 Se bl.a. Information, 18.8.2007.
- 3 Kristeligt Dagblad, 21.9.2007.
- 4 CNN.com, 1.12.2006.
- 5 Politiken, 17.8.2007.
- 6 Dette essay har tidligere været trykt som kronik i Information 30.8.2007, men er en radikal videudvikling af den tekst. Stud.mag. Martin Jespersen takkes for utrættelige ører og stor hjælp og inspiration med arbejdet.